

Akdeniz Bölgesindeki Tüketicilerin Çevre Bilincine Yönelik Algı Düzeylerinin Belirlenmesi ve Farklı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi*

Esen DABLAN KISACIK¹

Eda YILMAZ ALARÇİN²

Gönderim Tarihi: 15.05.2025

Yayın Tarihi: 31.12.2025

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Küresel çevre sorunlarının artarak devam etmesi ve mevcut düzenlemelerin çevresel iyileşme üzerinde sınırlı etki göstermesi, bireylerin çevre bilinci düzeyinin önemini daha da görünür kılmaktadır. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde, bireylerin çevresel bilincinin artmasının, sürdürülebilir çevreci politikaların benimsenmesinde katkı sağladığı vurgulanmaktadır. Günümüzde tüketicilerin çevresel bilinç düzeyleri arttıkça sürdürülebilir ve çevre dostu olan ürünlere yönelimlerinin de arttığı gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, geri dönüştürülebilir ambalajlar, enerji verimliliği sağlayan ürünler ve çevreci üretim süreçlerine sahip markalar, çevresel duyarlılığı yüksek olan bireyler tarafından daha sık tercih edilmektedir. İşletmeler ise tüketici talepleri doğrultusunda yeşil pazarlama stratejileri geliştirerek çevreci uygulamaları teşvik etmektedir. Dolayısıyla, çevresel sürdürülebilirliği destekleyen şeffaf ve güvenilir politikalar hem işletmeler hem de tüketiciler açısından büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, bireylerin çevreye yönelik tutumlarını, davranışlarını ve farkındalık düzeylerini analiz ederek çevre bilinci algısının sosyodemografik değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir. Bu çalışmanın örneklemini, Akdeniz Bölgesi'nde yaşayan, en az lisans mezunu ve 25 yaş üstü 509 katılımcı oluşturmaktadır. Veri toplama sürecinde, Dikmenli ve Konca (2016) tarafından geliştirilen Tüketici Çevre Bilinci Algı Ölçeği kullanılmış ve veriler çevrimiçi anket yöntemiyle toplanmıştır. Elde edilen verilerin analizi, IBM SPSS 21 programı aracılığıyla yapılmış, faktör analizi gerçekleştirilmiş, ölçeğin alt boyutları belirlenmiş ve güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Ayrıca, çevre bilinci alt boyutlarının demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla analizler gerçekleştirilmiştir. Bulgular, çevresel bilinç düzeyinin alt boyutlarının belirli demografik faktörler açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Çevre Sorunları, Çevre Bilinci, Çevresel Duyarlılık, Çevresel Algı

¹Esen Dablan Kısacık, Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkiye, esndbln@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9135-1567

²Eda Yılmaz Alarçin, Doç. Dr. , İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi, Türkiye, eyilmaz@iuc.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6100-1272

* Bu çalışmada kullanılan ölçek için İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı kararıyla etik uygunluk almış ve sorumlu yazarın doktora tez çalışmasında onaylanarak kullanılmıştır.

Determination of Consumers' Perception Levels of Environmental Awareness in the Mediterranean Region And Evaluation in Terms of Different Variables

Abstract

The increasing severity of global environmental problems, alongside the insufficient impact of current regulations in fostering environmental recovery, highlights the critical role of individual environmental awareness. Studies in the literature emphasize that heightened environmental consciousness among individuals contributes significantly to the adoption of sustainable, eco-friendly policies. As consumer awareness grows, there is a noticeable shift toward sustainable and environmentally friendly products. Consequently, individuals with higher environmental sensitivity tend to prefer recyclable packaging, energy-efficient products, and brands with eco-conscious production processes. In response, businesses are adopting green marketing strategies to meet consumer demands and promote environmentally responsible practices. Thus, transparent and reliable policies that support environmental sustainability are of great importance to both companies and consumers.

This study aims to analyze individuals' attitudes, behaviors, and awareness regarding the environment and to examine whether perceptions of environmental consciousness differ according to certain variables. The sample comprises 509 participants aged 25 and above, all of whom reside in Turkey's Mediterranean Region and have at least a bachelor's degree. Data were collected through an online survey using the Consumer Environmental Consciousness Perception Scale developed by Dikmenli and Konca (2016). Analyses were conducted using IBM SPSS 21, including factor analysis to identify sub-dimensions of the scale and reliability testing. Additionally, the study investigated whether these sub-dimensions varied across demographic variables. The findings revealed statistically significant differences in environmental consciousness levels across several demographic factors.

Key Words: Environmental Problems, Environmental Awareness, Environmental Sensitivity, Environmental Perception

GİRİŞ

Çevre, insan faaliyetlerinin doğrudan ya da dolaylı etkisiyle şekillenen; canlı ve cansız unsurlar arasında sürekli etkileşim bulunan dinamik bir sistem olarak değerlendirilmektedir (Keleş vd., 2009). İnsanlığın varlığından bu yana çevre, sürekli bir değişim göstermiş ve bu değişimler yüksek ölçüde insan faaliyetleriyle ilişkilendirilmiştir. Özellikle dünya nüfusundaki artış ve endüstriyel faaliyetlerin çoğalması, çevre sorunlarının başlıca sebepleri arasında yer almaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre, küresel nüfusun 2050 yılına kadar 9,7 milyara ulaşması beklenmektedir ve bu durum paralelinde çevresel sorunların da giderek artacağına işaret etmektedir (United Nations, 2025). Dolayısıyla, çevresel sorunların çok daha ciddi boyutlara ulaşması kaçınılmaz bir hal almakta ve bu sorunlar küresel ölçekte hayati tehditler içermektedir (Polat, 2022; Uyanık, 2023).

Çevre kirliliği, çevresel sorunların en yaygın sonuçlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hava kirliliği, toprak kirliliği, su kirliliği ve gürültü kirliliği gibi temel kirlilik çeşitleri ile beraber radyoaktif kirlilik, elektromanyetik kirlilik ve atık kirliliği gibi modern sorunlar da çevreyi olumsuz etkilemektedir. Çevre kirliliği sadece doğal yapıyı değil, başta insan sağlığını, tarım arazilerini ve enerji kaynaklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Çevre sorunlarının başlıca sebebi olarak insan faktörü görülmekte olup, ölçsüz tüketim, plansız şehirleşme ve endüstriyel süreçler gibi faaliyetler ekosistemin yenilenebilir kapasitesini aşarak geri dönüşü olmayan bozulmalara yol açmaktadır (Yoloğlu & Halisdemir, 2021). Sonuç itibarıyla, çevre sorunlarının önlenmesi ve çevreci politikaların oluşturulmasında “çevre bilinci” kavramı önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevre bilinci, genel anlamda bireylerin çevresel sorunlara karşı duyarlı davranması ve

çevre dostu tutumlar sergilemesi olarak ifade edilmektedir (Dunlap & Van Liere, 1978). Literatürde yer alan çalışmalar, çevre eğitiminin ve çevresel farkındalığın artırılmasının çevreci tutum ve davranışları olumlu yönde etkilediğini belirtmektedir. Çevreye karşı duyarlılığı yüksek olan bireyler, çevresel sorunların azaltılmasına katkı sağlarken, çevreye karşı bilinçsiz tüketim alışkanlıklarının varlığı ise çevresel dengenin bozulmasını hızlandırmaktadır. Dolayısıyla, çevre eğitiminin yaygınlaştırılması ve çevresel farkındalığın artırılması, sürdürülebilir bir çevreci politikanın oluşturulmasının temel yapı taşlarından biri olarak görülmektedir (Cansaran, 2014).

Çevresel sorunlar, küresel ölçekte yaşamı etkileyen ve çevresel sürdürülebilirliği tehdit eden durumlardır. Bu sorunların giderek artması, bireylerin çevreye yönelik tutum ve davranışlarının sorgulanmasını sağlamış, çevre bilinci ve çevresel duyarlılığın artırılmasını zorunlu hâle getirmiştir. Çevresel bilinci yüksek olan bireyler, sadece çevresel sürdürülebilirliğe katkı sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda tüketim alışkanlıklarını da çevreci bir anlayış doğrultusunda şekillendirmektedir. Nitekim çevre bilincinin yükselmesiyle birlikte tüketiciler sürdürülebilir ve çevreci ürünlere yönelmekte, geri dönüştürülebilir ambalajlara, enerji verimli ürünlere ve etik üretim süreçlerine sahip markalara öncelik vermektedir. Bu eğilim, işletmeleri çevre dostu üretim süreçlerine ve yeşil pazarlama stratejileri geliştirmeye teşvik etmektedir. Ancak, bazı firmaların "yeşil aklama" stratejileri ile çevre dostu olmadığı hâlde çevreci bir imaj yaratmaya çalışmaları, tüketicilerin güvenini sarsabilmektedir. Bu nedenle, çevresel sürdürülebilirliği destekleyen şeffaf ve güvenilir politikalar hem bireysel hem de kurumsal düzeyde büyük önem taşımaktadır (Adamkiewicz vd., 2022; Handayani vd., 2021; Oğuz vd., 2011; Tatlı, 2024).

Bu çalışma, bireylerin çevresel bilinç düzeyleri, çevreye yönelik tutum ve davranışları ile çevresel farkındalık seviyelerini incelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca bu çalışma ile bireylerin çevre bilinci algılarının sosyo-demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığı araştırılmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı, bireylerin çevresel bilinç algı düzeylerini incelemek ve bu algının sosyo-demografik değişkenler açısından anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemektir. Bu kapsamda; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum ve aylık gelir düzeyi gibi değişkenlerin çevresel bilinç algısı üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Çalışma, çevreye yönelik tutumların toplumsal gruplar arasında nasıl farklılık gösterdiğini ortaya koyarak, çevreci davranışların sosyolojik belirleyicilerine ışık tutmayı hedeflemektedir.

Araştırma, Akdeniz Bölgesi'nde yaşayan, en az lisans düzeyinde eğitim almış ve 25 yaş üstü bireylerden oluşan 509 kişilik bir örneklem grubu ile gerçekleştirilmiştir. Veriler, Dikmenli ve Konca (2016) tarafından geliştirilen Tüketici Çevre Bilinci Algı Ölçeği aracılığıyla toplanmış; ölçeğin yapı geçerliliği faktör analizi ile test edilmiş ve güvenilirliği belirlenmiştir. Elde edilen veriler SPSS 21 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Bu araştırma, bireylerin çevresel bilinç düzeylerinin sosyo-demografik özelliklere göre nasıl farklılaştığını ortaya koyarak, özellikle çevre eğitimi politikalarının geliştirilmesi ve toplumsal farkındalığın artırılmasına yönelik stratejilere katkı sunmayı amaçlamaktadır. Ayrıca çalışma, çevre bilincini artırmaya yönelik uygulamaların hedef kitle temelli yapılandırılmasına yönelik veri temelli bir zemin sağlamaktadır.

Araştırmanın Kısıtları

Çevresel bilinç algı düzeyinin irdelenmesine yönelik yapılan bu araştırma; çalışmanın sadece Akdeniz bölgesinde ikamet eden bireylerle gerçekleştirilmesi, belli bir eğitim seviyesinin altındaki

bireylerin araştırmaya dâhil edilmemesi ve çevrimiçi anket şeklinde uygulanan ölçeğin doldurulması konusunda bazı bireylerin gönüllü olmaması gibi bazı kısıtlara sahiptir. Araştırmayı sınırlandıran bu kısıtlar sebebiyle araştırma sonuçlarının, çok geniş gruplar için genellenmesi mümkün değildir; fakat araştırma sonucunda elde edilen bulguların literatür için faydalı olacağı düşünülmektedir.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemi benimsenmiş olup, veri toplama aracı olarak çevrimiçi anket formu kullanılmıştır. Anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini belirlemeye yönelik yedi soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise, katılımcıların çevre bilinci algı düzeylerini ölçmek amacıyla Dikmenli ve Konca (2016) tarafından geliştirilen Tüketici Çevre Bilinci Algı Ölçeği uygulanmıştır. Ölçek, 20'si olumlu, 8'i olumsuz yapılandırılmış toplam 28 ifadeden oluşmakta olup, dört alt boyuttan meydana gelmekte ve "Duyarlılık Bilinci", "Davranış Bilinci", "Sosyal Baskı" ve "Bilincin Yönlendirilmesi" şeklinde adlandırılmaktadır. Katılımcılar ifadeleri, "1-Kesinlikle Katılmıyorum" ile "5-Kesinlikle Katılıyorum" arasında değişen likert tipte bir ölçek üzerinden değerlendirmiştir. Olumsuz yönde yapılandırılmış sekiz ifade, analiz aşamasında ters kodlanarak işleme alınmıştır. Alt boyutlara ilişkin minimum ve maksimum puan aralıkları sırasıyla "Duyarlılık Bilinci" için 10-50, "Davranış Bilinci" için 9-45, "Sosyal Baskı" için 5-25 ve "Bilincin Yönlendirilmesi" için 4-20 olarak belirlenmiştir. Ölçekten elde edilen toplam puanların yüksek olması, katılımcıların çevre bilinci düzeyinin yüksek olduğunu, düşük olması ise çevre bilincinin zayıf olduğunu göstermektedir.

Örneklem Süreci

Bu araştırmanın örnekleme, Akdeniz Bölgesi'nde ikamet eden, en az lisans eğitimi almış ve 25 yaş üstü bireyler arasından kartopu örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Çalışmada 25 yaş ve üzeri bireylerin tercih edilmesinin temel gerekçesi, önceki araştırmalarda bu yaş grubundaki bireylerin akademik ve bilimsel anket çalışmalarına katılım oranlarının daha yüksek olduğunun ortaya konmuş olmasıdır (Larson et al., 2011; Sue & Ritter, 2007). Kartopu örnekleme yöntemi, araştırma kriterlerine uygun sınırlı sayıda katılımcı ile başlamakta ve bu katılımcılardan, araştırma kriterlerini karşılayan ve çalışmaya gönüllü olarak katılım sağlayabilecek diğer bireyleri önermeleri istenmektedir. Önerilen katılımcıların da aynı süreç doğrultusunda yeni bireyler önermesiyle örneklem genişletilerek tamamlanmaktadır (Parker vd., 2019).

2024 yılı verilerine göre, Akdeniz Bölgesi'nin nüfusu 10,93 milyon olarak belirlenmiştir (TUIK, 2024). Örneklem büyüklüğünü belirlemek için genellikle evren büyüklüğü (N), güven düzeyi (Z), hata payı (e) ve varyans oranı (p) dikkate alınmaktadır. Bu çalışma için %95 güven düzeyi ve %5 hata payı ile hesaplanan kabul edilebilir örneklem büyüklüğü:

- $N = 10.552.942$ (Akdeniz Bölgesi nüfusu)
- $Z = 1.96$ (95% güven düzeyi için)
- $p = 0.5$ (maksimum varyans)
- $q = 1 - p = 0.5$
- $e = 0.05$ (hata payı %5) için

$n = N \cdot Z^2 \cdot p \cdot q / (N - 1) \cdot e^2 + Z^2 \cdot p \cdot q = 384$ kişi olarak hesaplanmıştır (Cochran, 1977).

Örneklem büyüklüğünün hesaplanmasının ardından çevrimiçi anket kartopu örnekleme yöntemine göre ilk katılımcıların da önerisi ve desteği ile 600 gönüllüye çevrimiçi yöntemler aracılığıyla ulaştırılmış ve kayıp veriler de göz önünde bulundurularak analiz sürecinde kullanılabilir 509 anket

verisi elde edilmiştir. Elde edilen veri miktarı, çalışma için istatistiksel olarak anlamlı bir temsil gücüne sahiptir.

Araştırma Verilerinin Analizi

Anket verilerinin istatistiksel analizi, IBM SPSS Statistics 21 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, verilere ilişkin frekans ve yüzde dağılımları hesaplanmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini değerlendirmek amacıyla Cronbach's Alpha katsayısı kullanılmıştır. Ayrıca, ölçeğe ait ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanarak tanımlayıcı istatistikler elde edilmiştir. Ölçekte yer alan faktörlere normallik testleri uygulanarak, değişkenlerin normal dağılıma uygunluğu incelenmiştir. Normal dağılım gösterdiği tespit edildikten sonra her bir faktöre ilişkin duyarlılığın sosyo-demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığı test edilmiştir.

BULGULAR

Araştırmaya katılanların sosyo-demografik özelliklerine yönelik frekans ve yüzde dağılımları Tablo-1'de detaylı olarak verilmiştir. Buna göre katılımcıların yaş gruplarına yönelik dağılımlar incelendiğinde, en çok katılım gösteren grubun %44,4 ile 31-40 yaş aralığında olduğu görülmüştür. Katılımcıların çoğunluğuna bakıldığında %58,5'inin evli; %51'nin kadın; eğitim durumlarına göre %65,2'sinin lisans mezunu olduğu görülmüştür. Katılımcıların aylık ortalama gelir düzeyleri incelendiğinde, %27,7'sinin aylık ortalama gelir düzeyinin 40.000 tl ve altında olduğu tespit edilmiştir.

Tablo.1: Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cinsiyet			Yaş		
Kadın	262	1,5	25-30	185	6,3
Erkek	241	7,3	31-40	226	4,4
Belirtmek İstemiyorum	6	1,2	41 ve üstü	98	19,3
Medeni Durum			Eğitim Durumu		
Evli	298	58,5	Lisans	332	65,2
Bekâr	211	41,5	Lisansüstü	177	34,8
Aylık Ortalama Gelir Düzeyi			Çalışma Durumu		
Kazancım yok – 40.000 Tl altı	141	27,7	Çalışmayan - yarı zamanlı çalışan	93	18,3
40.001 Tl ve üzeri	368	72,3	Tam zamanlı çalışan	416	81,7
Çevre İle İlgili Eğitim Alma Durumu					
Evet	132	25,9			
Hayır	377	74,1			

Çevre bilinci algı düzeyi ölçeği incelendiğinde, cevapları en az çeşitlilik gösteren üç ifade sırasıyla, 0,4221 standart sapma değeri ile “alışverişlerimde üründen ziyade firmanın imaj ve bilinirliğine dikkat ederim”, 0,5042 standart sapma değeri ile “değeri düşük ürünlerle ilgili karşılaşabileceğim sorunları önemsemem” ve 0,5061 standart sapma değeri ile “kullandığım ürünlerde marka takıntım yoktur” ifadeleridir.

Bu araştırmada kullanılan 28 ifadeli ölçeğin Cronbach's alfa katsayısı 0,761 olarak hesaplanmıştır. İfadelerden hiç biri alfa katsayısını 0,700'ün altına düşürmemektedir, bu sebeple güvenilirlik analizi sonucunda ölçekten eksiltilecek ifade olmamıştır. Faktör analizi sonucunda, faktör yükü 0,30'un altında kalan maddeler ile iki farklı faktör altında yer alan yük değerleri arasındaki fark 0,10'dan az olan ifadeler, yeterli açıklayıcılığa sahip olmadıkları gerekçesiyle analiz dışında bırakılmıştır (Field,

2018). Son haliyle 17 ifade içeren ölçeğin faktör analizinin sonucunda dört alt boyut elde edilmiştir. Bu faktörler toplam varyansın %41,52'sini açıklamaktadır. Davranış bilimleri alanında gerçekleştirilen geçerlilik ve ölçek geliştirme çalışmalarında, ifadelerin ölçeğin toplam varyansının en az %40'ını açıklaması, kabul edilebilir olarak değerlendirilmektedir (Tabachnick vd., 2019). Çevre bilinci algı düzeyi ölçeğine yönelik toplam açıklanan varyans Tablo-2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: Çevre Bilinci Algı Düzeyi Ölçeği Toplam Açıklanan Varyansı

Faktörler	Başlangıç Öz Değeri			Faktör Yüklere Toplamı			Rotasyon Sonrası Faktör Yüklere Toplamı	
	Toplam	Varyans Yüzdesi	Kümülatif Yüzde	Toplam	Varyans Yüzdesi	Kümülatif Yüzde	Toplam	
1	3,193	18,785	18,785	3,193	18,785	18,785		2,727
2	1,394	8,200	26,985	1,394	8,200	26,985		1,572
3	1,291	7,592	34,577	1,291	7,592	34,577		1,309
4	1,181	6,947	41,524	1,181	6,947	41,524		1,959

Son haliyle 17 ifade içeren ölçeğin faktörleri, orijinal ölçekle çoğunlukla uyumlu olacak şekilde yapılandırılmıştır. Analiz sonucunda ortaya çıkan ve yedi ifadeden oluşan birinci faktör, orijinal ölçekte “*davranış bilinci*” başlığı altında yer alan dört maddeyi kapsadığı için aynı adla tanımlanmaya devam edilmiştir. Benzer şekilde, üçüncü faktör ölçeğin “*sosyal baskı*” boyutunda bulunan üç maddeyi içerdiğinden ve dördüncü faktörün tüm maddeleri de “*duyarlılık bilinci*” boyutunda yer aldığından bu faktörlerde de mevcut tanımlamalar kullanılmıştır. Buna karşılık, yalnızca iki maddeden oluşan ikinci faktör, içeriksel anlam birliği dikkate alınarak “*ürün yönlendirmesi*” şeklinde yeniden adlandırılmıştır. Bu anlamda ölçeğin faktör yapısı orijinal çalışmayla büyük ölçüde benzer şekilde oluşturulmuştur. Çevre Bilinci Algı Düzeyi ölçeğine ilişkin faktör analizi sonuçları ve ifadeler Tablo-3'te sunulmaktadır.

Tablo 3: Çevre Bilinci Algı Düzeyi Ölçeğine Uygulanan Faktör Analizi

Ölçek İfadeleri	Faktörler			
	Davranış Bilinci	Ürün Yönlendirmesi	Sosyal Baskı	Duyarlılık Bilinci
20-Modayı takip etmek benim için çok önemlidir.	,650			
19-Çöplerimi geri dönüşüme uygun şekilde poşetlerim	,618			

26-Değeri düşük ürünlerle ilgili karşılaşabileceğim sorunları önemsemem	,610
23-Arkadaşımın almış olduğu pahalı cep telefonuna sahip olmak için masraflarımdan kısırım	,577
18-Bir ürün alırken geri dönüşümlü ambalajlı olanları tercih ederim.	,530
16-Çevresel duyarlılığım nedeniyle çevre dostu ürünleri satın alırım	,501
25-Çevresel duyarlılığa sahip, bilinçli bir tüketici olmama rağmen reklam ve tanıtımlar beni kolayca ikna eder.	,453
7-Çevreye duyarlı olan ve yatırım yapan firmaların ürünlerini daha fazla alırım.	,587
15-Alışverişlerimde poşet yerine bez torba kullanmaya özen gösteririm.	,566
24-Kullandığım ürünlerde marka takıntım yoktur.	,569
9-Elektrik ve su israfına karşı gerekli önlemleri alırım.	,513
10-Herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkı olduğu için kaynakları etkin ve verimli kullanmalıyım.	,463
17-Tükettiğim ürünlerin organik olmasına dikkat ederim.	,445
4-Bilinçli bir tüketici olarak haklarımı bilirim ve kullanırım.	,668
1-Bir firmanın çevreye zarar veren faaliyetler içerisinde olduğunu bilirim o firmaya ait ürünleri satın almam.	,630
5-Çevre ile barışık yaşamaya özen gösteririm.	,589
21-Yeni çıkan teknolojik ürünleri takip ederim ve alırım	,415

Çevre Bilinci Algı Düzeyi Ölçeği'nde yer alan faktörlerin normal dağılıma uyumunu değerlendirmek amacıyla normallik testi uygulanmış ve elde edilen veriler doğrultusunda Histogram ve Q-Q Plot grafikleri her bir faktör için ayrı ayrı incelenmiştir (Akçay & Pekel, 2017). Yapılan analizler sonucunda, faktörlere ait çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) değerleri

sırasıyla; Davranış Bilinci faktörü için -0,210 ve -0,479, Ürün Yönlendirmesi faktörü için 0,850 ve -0,392, Sosyal Baskı faktörü için -0,201 ve -0,007, Duyarlılık Bilinci faktörü için ise -0,254 ve -0,174 olarak hesaplanmıştır. Literatürde, çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 1 aralığında olması normal dağılım varsayımının sağlandığına işaret etmektedir (Tabachnick & Fidell, 1989). Bu doğrultuda, elde edilen değerler incelendiğinde ölçek faktörlerinin normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin sosyo-demografik özelliklerine göre ölçek faktörlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla her değişken için ayrı ayrı parametrik testler uygulanmıştır. Bu doğrultuda, ölçek alt boyutlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını değerlendirmek amacıyla bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda, sadece "Ürün Yönlendirmesi" faktörüne ilişkin p değerinin 0,05'ten küçük olduğu belirlenmiştir ($p = 0,035$). Bu bulgu, kadın ve erkek katılımcılar arasında ürün yönlendirmesi düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunduğunu göstermektedir (Tablo-4).

Tablo 4: Cinsiyete Bağlı T-Testi Analizi Sonuçları

Faktör	Cinsiyet	Ortalama	Standart sapma	P
Ürün Yönlendirmesi	Kadın	7,9084	0,62454	0,035
	Erkek	7,9793	0,76620	

Katılımcıların medeni durumları ile ölçek faktörleri arasındaki farklılığı belirlemek amacıyla bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, sadece "Duyarlılık Bilinci" faktörüne ilişkin p değerinin 0,05'ten küçük olduğu belirlenmiştir ($p = 0,022$). Bu bulgu, evli ve bekâr katılımcılar arasında duyarlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunduğunu göstermektedir (Tablo-5).

Tablo 5: Medeni Duruma Bağlı T-Testi Analizi Sonuçları

Faktör	Medeni Durum	Ortalama	Standart sapma	P
Duyarlılık Bilinci	Evli	15,9430	1,31301	0,022
	Bekâr	15,8199	1,54790	

Katılımcıların yaş grupları ile ölçek faktörleri arasındaki farklılığı belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, sadece davranış bilinci faktörü için p değerinin 0,008 olduğu ve 0,05'ten küçük olduğu için yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunduğu tespit edilmiştir (Tablo-6).

Tablo 6: Yaşa Bağlı Anova Testi Analiz Sonuçları

Faktör	Yaş	Ortalama	Standart sapma	P
Davranış Bilinci	25-30	16,2919	1,7940	0,008
	31-40	16,1018	1,6979	
	41 ve üstü	16,7551	1,7114	

Katılımcıların eğitim durumları ile ölçek faktörleri arasındaki farklılığı belirlemek amacıyla bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin tüm faktörlerde 0,05'ten büyük olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, katılımcıların eğitim

durumları ile ölçek faktörleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, bu çalışmada çevre bilinci algısı açısından bireylerin eğitim düzeyleri belirleyici bir değişken olarak ortaya çıkmamıştır.

Katılımcıların ortalama aylık gelir düzeyleri ile ölçek faktörleri arasındaki farklılığı belirlemek amacıyla bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, p değerinin yalnızca "Davranış Bilinci" faktörü için 0,05'ten küçük olduğu belirlenmiştir ($p = 0,038$). Bu bulgu, katılımcıların ortalama aylık gelir düzeyleri ile duyarlılık bilinci faktörü arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunduğunu göstermektedir. Ancak, diğer ölçek faktörleri açısından anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Bu durum, bireylerin gelir seviyelerinin davranış bilinci üzerinde etkili olabileceğini, ancak diğer çevre bilinci boyutlarıyla doğrudan ilişkili olmadığını göstermektedir (Tablo-7).

Tablo 7: Ortalama Aylık Gelir Düzeyine Bağlı T-Testi Analizi Sonuçları

Faktör	Ortalama Aylık Gelir Düzeyi	Ortalama	Standart sapma	P
Davranış Bilinci	Kazancım yok ve ya 40000 tl altı	29,1915	3,30997	0,038
	40001 tl ve üstü	28,7799	2,90408	

Katılımcıların çalışma durumları ile ölçek faktörleri arasındaki farklılığı belirlemek amacıyla bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, anlamlılık düzeyini gösteren p değerinin tüm faktörlerde 0,05'ten büyük olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, katılımcıların çalışma durumları ile ölçek faktörleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığını göstermektedir.

Katılımcıların çevre eğitimi almış olma durumları ile ölçek faktörleri arasındaki farklılığı belirlemek amacıyla bağımsız gruplar t-testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre davranış bilinci faktörü için p değeri 0,05'in altında bulunmuştur ($p = 0,011$). Bu sonuç, gruplar arasında davranış bilinci açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Duyarlılık bilinci faktörü için p değeri de aynı şekilde 0,05'ten küçük olduğundan ($p = 0,044$), gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu söylenebilir. Sosyal baskı faktörü için de p değeri 0,05'ten küçüktür ($p = 0,009$) ve bu değişkende de gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmaktadır. Ancak ürün yönlendirmesi faktörü için p değeri 0,05'ten büyük bulunmuştur ($p = 0,756$) dolayısıyla bu faktör için gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamaktadır (Tablo-8).

Tablo 8: Çevre Eğitime Bağlı T-Testi Analizi Sonuçları

Faktör	Çevre Eğitimi Almış Olma Durumu	Ortalama	Standart sapma	P
Davranış Bilinci	Evet	29,3485	2,9291	0,011
	Hayır	28,6074	2,5815	
Duyarlılık Bilinci	Evet	16,5606	1,6998	0,044
	Hayır	16,2042	1,7589	
Sosyal Baskı	Evet	12,0682	1,2612	0,009
	Hayır	11,7507	1,1789	

SONUÇ VE TARTIŞMA

Günümüzde çevresel sorunların artması, bu sorunların önlenmesi ve çözümüne yönelik arayışları zorunlu kılmaktadır. İnsan faaliyetleri, çevre sorunlarının hem kaynağı hem de çözüm sürecinin önemli bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir. Kısıtlı doğal kaynaklar ve çevrenin kirlilikle mücadele kapasitesi göz önüne alındığında, sürdürülebilir bir yaşam için toplumsal çaba gerekmektedir. Çevresel sürdürülebilirliğe yönelik yüksek bilinç, gelecek nesilleri de kapsayan çevreci bir felsefenin oluşumunda kritik bir rol oynamaktadır. Bu felsefenin temelinde çevre bilinci yer almakta olup, kavram ilk kez 1970'lerde uluslararası düzeyde ele alınmıştır. Çevre bilinci kavramı, doğal çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve bireylerin sürdürülebilir tüketim davranışları geliştirmesine yönelik farkındalığın artırılması amacıyla kullanılmaktadır (Tufaner vd., 2020).

Bu araştırmada, katılımcıların sosyo-demografik özellikleri ile çevre bilinci algıları arasındaki ilişkiler incelenmiş, ölçeğin faktör yapısı doğrulanmış ve belirli değişkenler açısından istatistiksel farklılıklar değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, cinsiyet değişkeninin ürün yönlendirmesi faktörü üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Bu bulgu erkeklerin ürün yönlendirmesi algısının kadınlara oranla daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak 2022 yılında Şanlıurfa'da gerçekleştirilen "Toplumsal Cinsiyet Açısından Çevre Duyarlılığı: Şanlıurfa Örneği" başlıklı çalışmada, kadınların çevresel tutum ve davranışlarının erkeklerden anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Söz konusu araştırmada, kadınların hava kirliliğini azaltmak amacıyla toplu taşıma kullanma sıklıklarının, kâğıt peçete kullanımında tutumlu olma eğilimlerinin, su kirliliğine karşı duyarlılıklarının, çevre dostu ürünleri tercih etme davranışlarının ve geri dönüşüm uygulamalarına katılım düzeylerinin erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Çelik & Küçük, 2022). Benzer şekilde, literatürde de kadınların çevresel sorunlara karşı daha duyarlı olduğunu ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Javed vd., 2023; Sreen vd., 2018; Zelezny vd., 2000). Bununla birlikte, cinsiyet değişkeninin çevre bilinci faktörleri üzerinde etkilerinin örneklem özellikleri, katılımcıların yaşadığı bölge, eğitim düzeyi veya kültürel faktörler gibi değişkenlere bağlı olarak farklılık gösterebileceği söylenebilir. Bu doğrultuda, gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı demografik gruplar arasında cinsiyetin çevresel tutum ve davranışlara etkisinin daha derinlemesine incelenmesi önerilmektedir.

Analiz sonuçları, medeni durum değişkeninin "Duyarlılık Bilinci" faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, evli bireylerin çevresel duyarlılık bilincinin bekârlara kıyasla daha yüksek olabileceğini göstermektedir. Ancak, medeni durumun diğer çevre bilinci faktörleri üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmadığı belirlenmiştir. Benzer şekilde, Karşlı (2022) tarafından gerçekleştirilen araştırmada da evli bireylerin çevre bilinci düzeylerinin bekârlara kıyasla istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Karşlı, 2022). Bu durum, evliliğin bireylere daha fazla sorumluluk yüklemesi, aile içindeki etkileşimlerin çevresel farkındalığı artırması ve evli bireylerin uzun vadeli sürdürülebilirlik kaygılarına daha fazla önem vermesi gibi faktörlerle açıklanabilir. Gelecekteki araştırmalarda, medeni durumun çevre bilinci üzerindeki etkisini daha ayrıntılı bir şekilde incelemek için farklı sosyo-ekonomik grupları ve kültürel koşulları içeren geniş çaplı çalışmaların gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

Yaş grupları açısından yapılan analizler, "Davranış Bilinci" faktöründe istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen sonuçlar, yaş ilerledikçe bireylerin çevresel farkındalıklarının arttığını ve çevresel davranışlara yönelik daha bilinçli tutumlar sergileyebileceğini göstermektedir. Özellikle 41 yaş ve üzeri katılımcıların davranış bilinci ortalamasının diğer yaş gruplarına kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde, Karşlı (2022) tarafından yürütülen çalışmada da yaş grupları arasında çevre bilinci düzeylerinde anlamlı

farklılıklar olduğu saptanmıştır. Çalışmada, 17-21 yaş grubunun çevre bilinci ortalamasının en düşük seviyede olduğu; 22-39 yaş grubunun çevre bilincinin genç gruba kıyasla daha yüksek olmakla birlikte, 40-59 yaş grubunun altında kaldığı belirlenmiştir. Karşılı'nın bulguları, 40-59 yaş grubunun çevre bilinci düzeyinin en yüksek olduğunu ortaya koyarak mevcut çalışmayı desteklemektedir (Karşılı, 2022). Benzer şekilde, Değirmenci (2020) tarafından yapılan araştırmada da çevresel bilinç algısının yaş gruplarına göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Çalışmada, çevresel bilinç düzeyi açısından en yüksek puan ortalamasının 49-58 yaş aralığında olduğu belirlenmiştir (Değirmenci, 2020). Bu bulgular, çevre bilincinin yaşla birlikte arttığını ve bireylerin yaş aldıkça çevresel konulara yönelik farkındalıklarının yükseldiğini göstermektedir. Yaşlı bireylerin, tecrübeleri, çevresel sorunlarla daha fazla karşılaşmaları ve sürdürülebilirlik konularına yönelik artan ilgileri, bu durumu açıklayabilecek olası faktörler arasında yer almaktadır. Gelecekte yapılacak araştırmalarda, yaş değişkeninin çevre bilinci üzerindeki etkisini daha kapsamlı değerlendirmek amacıyla farklı sosyo-ekonomik ve kültürel değişkenler de dikkate alınmalıdır.

Bu çalışmada, eğitim düzeyinin çevre bilinci faktörleri üzerindeki etkisi incelenmiş ancak istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Benzer şekilde, Coşkun (2019) ve Değirmenci'nin (2020) araştırmalarında da eğitim düzeyi ile çevre bilinci arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir. Bununla birlikte, literatürde bu konuda farklı sonuçlara ulaşan çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, Saba'nın (2019) araştırma bulgularına göre, doktora düzeyinde eğitime sahip bireylerin daha çevreci tüketim davranışları sergilediği tespit edilmiştir (Coşkun, 2019; Değirmenci, 2020; Ergin & Dal, 2023; Saba, 2019). Benzer şekilde, Yüzbaşıoğlu ve Kaplan'ın (2019) araştırması, bireylerin eğitim seviyesinin artmasının çevre dostu satın alma bilinci ile pozitif yönlü ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, çevre bilinci ve eğitim düzeyi arasındaki istatistiksel anlamlılığın farklı şartlarda değişkenlik gösterebileceğini ortaya koymakta olup, bu ilişkinin daha derinlemesine incelenmesi gerektiğini göstermektedir (Yüzbaşıoğlu & Kaplan, 2019).

Yapılan analizler, ortalama aylık gelir düzeyinin "Davranış Bilinci" faktörü üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Özellikle, düşük gelir seviyesine sahip bireylerin çevresel davranış bilincinin görece daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, literatürde farklı sonuçlarla ele alınmaktadır. Nitekim bazı çalışmalar, düşük gelir seviyesine sahip bireylerin daha yüksek çevre bilinci sergilediğini öne sürerken (Yüzbaşıoğlu & Kaplan, 2019), bazı araştırmalar ise gelir seviyesi yüksek bireylerin çevreye duyarlı davranışlarının daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır (Ergin & Dal, 2023). Benzer şekilde, Çin'de gerçekleştirilen bir araştırma da, gelir seviyesinin çevre dostu tüketim davranışlarını etkilediği belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre, aylık geliri 3000 Yuan'ın üzerinde olan bireylerin, 3000 Yuan'ın altında gelire sahip bireylere kıyasla yeşil ürünler için ödeme yapmaya daha istekli oldukları tespit edilmiştir (Yu vd., 2014). Bu araştırmada düşük gelir seviyesine sahip bireylerin çevre bilincinin görece daha yüksek olmasının birkaç olası nedeni bulunmaktadır. Ekonomik zorunluluklar nedeniyle bu bireyler daha tasarruflu davranma eğiliminde olup, gereksiz tüketimden kaçınma, atıkları minimuma indirme ve geri dönüşüm gibi çevresel sürdürülebilirliği destekleyen uygulamaları benimseyebilmektedir. Ayrıca, kırsal bölgelerde veya doğayla iç içe yaşayan bireyler, çevresel değişimlere daha doğrudan maruz kalarak çevresel bozulmalara karşı daha duyarlı hale gelebilmektedir. Bunun yanı sıra, düşük gelir seviyesine sahip bireylerin aşırı tüketim alışkanlıklarından uzak durmaları, minimalist bir yaşam tarzı benimsemeleri ve sürdürülebilir kaynak kullanımına yönelmeleri çevre bilincinin gelişimine katkı sağlayan unsurlar arasında değerlendirilmektedir.

Çevre eğitimi almış olmak ile çevre bilinci faktörleri arasındaki ilişki incelendiğinde, "Davranış Bilinci", "Duyarlılık Bilinci" ve "Sosyal Baskı" faktörlerinde istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar olduğu bulunmuştur. Bu farklılık, çevre eğitiminin bireylerin çevresel farkındalık düzeylerinin artmasında önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir. "Ürün Yönlendirmesi" faktöründe ise

çevre eğitimi alıp almama durumuna göre anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Çevre eğitimi almış bireylerin, almayanlara göre daha yüksek duyarlılık gösterdiği ve çevreci davranış bilinci sergilediği, ayrıca sosyal baskı algılarının da daha güçlü olduğu gözlemlenmiştir. Literatürde yer alan ve çevre eğitiminin çevresel bilinç düzeyine etkisini inceleyen çalışmalar da bu bulguları desteklemektedir. Yılmaz (2017) tarafından yürütülen araştırmada, üniversite düzeyinde çevre eğitimi almış bireylerin çevresel bilinç ortalamasının, çevre eğitimi almamış bireylere oranla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde, Erten'in (2006) çevre eğitimi ve çevre bilinci kavramlarını ele aldığı çalışmada, çevre eğitiminin çevreye yönelik tutum ve davranışları olumlu yönde şekillendirdiği vurgulanmaktadır. 2023 yılında gerçekleştirilen bir başka çalışma da çevre eğitiminin, bireylerin çevreye duyarlı tutum ve davranışlar geliştirmesinde kritik bir rol oynadığını göstermiştir. Bu bulgular, çevre eğitiminin bireylerde bilinç düzeyini artırmada ve çevre duyarlı davranışları teşvik etmede önemli bir unsur olduğunu desteklemektedir (Erten, 2006; Kızıroğlu, 2023; Yılmaz & Yılmaz, 2017).

Genel olarak, bu çalışma çevre bilinci algısının çok boyutlu bir kavram olduğunu ve bireylerin demografik özellikleri ile çevre bilinci düzeyleri arasında farklı etkileşimlerin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgulara göre çevre eğitiminin ve ekonomik faktörlerin çevresel bilinç düzeyini şekillendirmede önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Yapılacak çalışmalarda, daha geniş örneklemelerle farklı kültürel ve sosyo-ekonomik değişkenler doğrultusunda benzer analizlerin yapılması, çevre bilinci konusundaki anlayışın derinleştirilmesine katkı sağlayacaktır.

Kaynakça:

- Adamkiewicz, J., Kochańska, E., Adamkiewicz, I., & Łukasik, R. M. (2022). Greenwashing and sustainable fashion industry. Current opinion in green and sustainable chemistry, 38, 100710.
- Akçay, S., & Pekel, F. O. (2017). Examining the environmental awareness and environmental sensitivity of teacher candidates in terms of various variables. . Primary Education Online, 16(3), 1174-1184.
- Cansaran, D. (2014). An applied study to determine the level of environmental awareness: The example of Merzifon Vocational School. Aksaray University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences,, 7(1), 69-74.
- Cochran, W. G. (1977). Sampling techniques. John Wiley & Sons.
- Çelik, A., & Küçük, A. (2022). Toplumsal Cinsiyet Açısından Çevre Duyarlılığı: Şanlıurfa Örneği. Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(24), 387-406. <https://doi.org/10.53092/duiibfd.1142665>
- Çiftçi, S., & Kayaer, M. (2022). The effect of environmental education in higher education on environmental awareness. . Journal of Management and Economics,, 29(1), 93-106.
- Çoşkun, A. (2019). Tüketicilerin çevre bilinci ve çevreci tüketici satın alma davranışının incelenmesi Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Değirmenci, B. (2020). Çevresel Bilinç ile Çevresel Bağlılık İlişkisinin" Demografik Özellikler" Bağlamında İncelenmesi. Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS), 6(4).
- Dunlap, R. E., & Van Liere, K. D. (1978). The "new environmental paradigm". The journal of environmental education, 9(4), 10-19.
- Ergin, R. G., & Dal, N. E. (2023). Davranışsal çevre bilincinin sürdürülebilir tüketim davranışına etkisi hakkında bir araştırma. Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(1), 28-53.
- Erten, S. (2006). Çevre eğitimi ve çevre bilinci. Çevre ve İnsan Dergisi.
- Field, A. (2018). Discovering statistics using IBM SPSS Statistics (5th ed.). SAGE Publications.
- Gül, S., Aydoğmuş, M., Çobanoğlu, İ. H., & Türk, H. (2018). Examining the environmental awareness of university students: Ondokuz Mayıs University example. . Gazi Educational Sciences Journal, 4(3), 13-28.

- Handayani, W., Ariescy, R. R., Cahya, F. A., Yusnindi, S. I., & Sulisty, D. A. (2021). Literature review: environmental awareness and pro-environmental behavior. *Nusantara Science and Technology Proceedings*, 170-173.
- Javed, M., Wang, F., Usman, M., Gull, A. A., & Zaman, Q. U. (2023). Female CEOs and green innovation. *Journal of Business Research*, 157, 113515.
- Karslı, N. (2022). Genç ve Yetişkinlerde Çevre Bilinci ve Dindarlık. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(52), 57-78. <https://doi.org/10.17120/omuifd.1063694>
- Keleş, R., Hamamcı, C., & Çoban, A. (2009). Çevre Politikası (8. Baskı). İmge Kitabevi, Ankara.
- Kızıroğlu, İ. (2023). Çevre eğitimi ve çevre bilinci. *Tabiat ve İnsan*, 2(193), 5-17.
- Larson, N., Neumark-Sztainer, D., Harwood, E. M., Eisenberg, M. E., Wall, M. M., & Hannan, P. J. (2011). Do young adults participate in surveys that 'go green'? Response rates to a web and mailed survey of weight-related health behaviors. *International journal of child health and human development: IJCHD*, 4(2), 225.
- Nüfus.com. (2024). <https://www.nufusu.com/>
- Oğuz, D., Çakıcı, I., & Kavas, S. (2011). Environmental awareness of students in higher education. . *Süleyman Demirel University Forestry Faculty Journal*, 12(1), 34-39.
- Parker, C., Scott, S., & Geddes, A. (2019). Snowball sampling. *SAGE research methods foundations*.
- Polat, A. (2022). Pesticides in Agriculture: Their use in the world and in Turkey.
- Sreen, N., Purbey, S., & Sadarangani, P. (2018). Impact of culture, behavior and gender on green purchase intention. *Journal of retailing and consumer services*, 41, 177-189.
- Sue, V. M., & Ritter, L. A. (2007). Conducting online surveys. Sage.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (1989). Using multivariate statistics. 2nd. Edition. NY: Harper and Row.
- Tatlı, E. (2024). Çevreci Tüketicilere Ulaşmaya Çalışan Bir İletişim yöntemi olarak Yeşil Reklamcılık: Kuramsal Bir Çerçeve. *The Journal of Social Sciences*, 21(21), 165-178.
- Tufaner, F., Tufaner, Ç., & Dere, T. (2020). The place and importance of environmental education in higher education. . *Climate Change and Environment*, 5(1), 18-25.
- TÜİK. (2024). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2024-53680#:~:text=T%C3%BCrkiye%2C%2085%20milyon%20372%20bin,1%2C1'ini%20olu%C5%9Fturdu.>
- United Nations. (2025). <https://www.un.org/en/global-issues/population#:~:text=The%20world's%20population%20is%20expected,billion%20in%20the%20mid%2D2080s.>
- Uyanık, B. (2023). Air Pollution in the Context of Environmental Problems in Cities: The Case of Konya Province Cappadocia University Institute of Postgraduate Education, Training and Research].
- Yılmaz, R., & Yılmaz, O. (2017). Halkın çevre bilincinin saptanması ve sosyo-ekonomik özelliklerin çevresel bilinç üzerine etkileri: Kırklareli Örneğinde. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 54(3), 301-310.
- Yoloğlu, Ö. Ü. A. C., & Halisdemir, B. (2021). An Empirical Study on Environmental Awareness and Environmental Attitudes of University Students: The Case of Mersin University. *The Journal of Academic Social Science*(103), 91-107.
- Yu, X., Gao, Z., & Zeng, Y. (2014). Willingness to pay for the "Green Food" in China. *Food policy*, 45, 80-87.
- Yüzbaşıoğlu, R., & Kaplan, E. (2019). Bireylerin satın alma davranışında çevre bilincinin belirlenmesi (Tokat merkez ilçe örneği). *Kent Akademisi*, 12(2), 214-224.
- Zelezny, L. C., Chua, P. P., & Aldrich, C. (2000). New ways of thinking about environmentalism: Elaborating on gender differences in environmentalism. *Journal of Social issues*, 56(3), 443-457.

- Adamkiewicz, J., Kochańska, E., Adamkiewicz, I., & Łukasik, R. M. (2022). Greenwashing and sustainable fashion industry. *Current opinion in green and sustainable chemistry*, 38, 100710.
- Akçay, S., & Pekel, F. O. (2017). Examining the environmental awareness and environmental sensitivity of teacher candidates in terms of various variables. . *Primary Education Online*, 16(3), 1174-1184.
- Cansaran, D. (2014). An applied study to determine the level of environmental awareness: The example of Merzifon Vocational School. *Aksaray University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 7(1), 69-74.
- Cochran, W. G. (1977). *Sampling techniques*. John Wiley & Sons.
- Çelik, A., & Küçük, A. (2022). TOPLUMSAL CİNSİYET AÇISINDAN ÇEVRE DUYARLILIĞI: ŞANLIURFA ÖRNEĞİ. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(24), 387-406. <https://doi.org/10.53092/duiibfd.1142665>
- Çoşkun, A. (2019). *Tüketicilerin çevre bilinci ve çevreci tüketici satın alma davranışının incelenmesi* Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü].
- Değirmenci, B. (2020). Çevresel Bilinç ile Çevresel Bağlılık İlişkisinin" Demografik Özellikler" Bağlamında İncelenmesi. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS)*, 6(4).
- Dunlap, R. E., & Van Liere, K. D. (1978). The "new environmental paradigm". *The journal of environmental education*, 9(4), 10-19.
- Ergin, R. G., & Dal, N. E. (2023). Davranışsal çevre bilincinin sürdürülebilir tüketim davranışına etkisi hakkında bir araştırma. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 28-53.
- Erten, S. (2006). Çevre eğitimi ve çevre bilinci. *Çevre ve İnsan Dergisi*.
- Handayani, W., Ariescy, R. R., Cahya, F. A., Yusnindi, S. I., & Sulistyo, D. A. (2021). Literature review: environmental awareness and pro-environmental behavior. *Nusantara Science and Technology Proceedings*, 170-173.
- Javed, M., Wang, F., Usman, M., Gull, A. A., & Zaman, Q. U. (2023). Female CEOs and green innovation. *Journal of Business Research*, 157, 113515.
- Karlı, N. (2022). Genç ve Yetişkinlerde Çevre Bilinci ve Dindarlık. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(52), 57-78. <https://doi.org/10.17120/omuifd.1063694>
- Kızıroğlu, İ. (2023). Çevre eğitimi ve çevre bilinci. *Tabiat ve İnsan*, 2(193), 5-17.
- Oğuz, D., Çakıcı, I., & Kavas, S. (2011). Environmental awareness of students in higher education. . *Süleyman Demirel University Forestry Faculty Journal*, 12(1), 34-39.
- Parker, C., Scott, S., & Geddes, A. (2019). Snowball sampling. *SAGE research methods foundations*.
- Polat, A. (2022). Pesticides in Agriculture: Their use in the world and in Turkey.
- Saba, C. (2019). Sürdürülebilir tüketim bağlamında yeşil tüketim (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara). In.

- Sreen, N., Purbey, S., & Sadarangani, P. (2018). Impact of culture, behavior and gender on green purchase intention. *Journal of retailing and consumer services*, 41, 177-189.
- Tabachnick, B., Fidell, L., & Ullman, J. (2019). Using multivariate statistics (Vol. 6, pp. 497-516). In: Boston, MA: Pearson.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (1989). Using multivariate statistics. 2nd. *Edition*. NY: Harper and Row.
- Tatlı, E. (2024). Çevreci Tüketicilere Ulaşmaya Çalışan Bir İletişim yöntemi olarak Yeşil Reklamcılık: Kuramsal Bir Çerçeve. *The Journal of Social Sciences*, 21(21), 165-178.
- Tufaner, F., Tufaner, Ç., & Dere, T. (2020). The place and importance of environmental education in higher education. . *Climate Change and Environment*, 5(1), 18-25.
- TÜİK. (2024). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2024*. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2024-53783&utm_source=chatgpt.com
- United Nations. (2025). <https://www.un.org/en/global-issues/population#:~:text=The%20world's%20population%20is%20expected,billion%20in%20the%20mid%2D2080s>.
- Uyanık, B. (2023). *Air Pollution in the Context of Environmental Problems in Cities: The Case of Konya Province* Cappadocia University Institute of Postgraduate Education, Training and Research].
- Yılmaz, R., & Yılmaz, O. (2017). Halkın çevre bilincinin saptanması ve sosyo-ekonomik özelliklerin çevresel bilinç üzerine etkileri: Kırklareli Örneğinde. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 54(3), 301-310.
- Yoloğlu, Ö. Ü. A. C., & Halisdemir, B. (2021). An Empirical Study on Environmental Awareness and Environmental Attitudes of University Students: The Case of Mersin University. *The Journal of Academic Social Science*(103), 91-107.
- Yu, X., Gao, Z., & Zeng, Y. (2014). Willingness to pay for the “Green Food” in China. *Food policy*, 45, 80-87.
- Yüzbaşıoğlu, R., & Kaplan, E. (2019). Bireylerin satın alma davranışında çevre bilincinin belirlenmesi (Tokat merkez ilçe örneği). *Kent Akademisi*, 12(2), 214-224.
- Zelezny, L. C., Chua, P. P., & Aldrich, C. (2000). New ways of thinking about environmentalism: Elaborating on gender differences in environmentalism. *Journal of Social issues*, 56(3), 443-457.